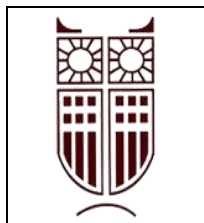

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**Εναλλαγή θέσεων και στιγμών λογοκρισίας την περίοδο του Μεταξά
και ο ρόλος της λογοτεχνικής διανόησης.
Μια ανάλυση με αφορμή το κλείσιμο του περιοδικού
του Γιάννη Σκαρίμπα «Νεοελληνικά Σημειώματα».**

Μάθημα: Λογοκρισία / Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις (11M281)

Καθηγητές: Πηνελόπη Πετσίνη, Δημήτρης Χριστόπουλος

Μεταπτυχιακός φοιτητής: Βασίλειος Πετρόπουλος (Α.Μ.1121M049)

Χειμερινό εξάμηνο 2021-2022

*Στην Αγγλία, το αισχρό γεγονός με την
λογοκρισία της λογοτεχνίας είναι ότι είναι,
κατά κύριο λόγο, ηθελημένη. (Τζώρτζ Όργουελ, 1945: 3)*

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Εισαγωγή	5
Το Καθεστώς - Το «Όραμα» - Οι «Συνεργάτες».....	6
Ο «περιοδικός» εμφύλιος.....	10
Επίλογος.....	15
Βιβλιογραφία	17
Πηγές από το διαδίκτυο	18

Περίληψη

Η εργασία ασχολείται με το θέμα της λογοκρισίας την περίοδο του Μεταξά. Αφορμή για την εργασία αποτέλεσε το κλείσιμο του περιοδικού «Νεοελληνικά σημειώματα» που εκδιδόταν στην Χαλκίδα από μια πρωτοποριακή ιδιόμορφη καλλιτεχνική φυσιογνωμία, τον Γιάννη Σκαρίμπα. Ο λόγος που οδήγησε στο κλείσιμο αυτού, δεν ήταν η κριτική που ασκούσε απέναντι στο καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, αλλά η κριτική που ασκούσε στην πνευματική και ακαδημαϊκή ελίτ των Αθηνών, και η οποία χρησιμοποιώντας τις προσβάσεις της στην εξουσία, απαίτησε την διακοπή της κυκλοφορίας του. Η στάση της λογοτεχνικής διανόησης στην περίοδο Μεταξά παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αυτό γιατί παρατηρείται μια έντονη κινητικότητα και εναλλαγή θέσεων και στιγμών λογοκρισίας. Λογοκριμένοι γίνονται λογοκριτές (ή υποστηρίζουν το καθεστώς λογοκρισίας), λογοκριτές γίνονται λογοκρινόμενοι και την ίδια ώρα η έννοια της αυτολογοκρισίας ξεπερνά το μέσο όρο. Σπάζοντας την κλασική εικόνα του ανώνυμου γραφειοκράτη λογοκριτή, το ρόλο αυτό αναλαμβάνουν επιφανείς μορφές της λογοτεχνικής διανόησης. Αναζητείται λοιπόν το κίνητρο της κινητικότητας αυτής. Είναι η επαγγελματική ανέχεια που σπρώχνει στην αποδοχή των επιλογών της εξουσίας; Είναι η καταπίεση της εξουσίας που επιβάλλει την αποδοχή; Είναι η αναζήτηση της επιβίωσης στη δημοσιότητα με κάθε κόστος; Είναι η πολιτική μεταμέλεια; Είναι η εθνική (μιας και η πολιτική δεν είχε ανακαλυφθεί ακόμα) ορθότητα που λειτούργησε και επηρέασε σε αυτή την κατεύθυνση; Το συμπέρασμα της εργασίας είναι ότι η εθνική ορθότητα έπαιξε τον καθοριστικό ρόλο επιρροής της λογοτεχνικής διανόησης της εποχής, δημιουργώντας όμως ταυτόχρονα συνθήκες ανάδειξης και εμφάνισης, για αρκετούς από αυτούς, συμπτωμάτων του συνδρόμου της Στοκχόλμης, καθώς η εθνική ορθότητα τους μετέτρεψε σε φανατικούς πολιτικούς αποδέκτες και υποστηρικτές του καθεστώτος, και όχι μόνο. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε για την συγγραφή της εργασίας είναι βιβλιογραφική και η όποια αρχειακή πηγή αναφέρεται, αντλήθηκε από το διαδίκτυο.

Εισαγωγή

Η λογοκρισία την περίοδο του Μεταξά αποτελεί μία από τις ιστορικές τομές του φαινομένου. Πάνω σε αυτή οικοδομήθηκε όλος ο λογοκριτικός μηχανισμός του μετεμφυλιακού κράτους, και όχι μόνο. Πέρα από την γενική έννοια του λογοκριτικού παράδοξου (λογοκρισία στιγμή ανισότητας ▶ άρση ανισότητας ▶ προσφυγή στη λογοκρισία), μέσα από το φαινόμενο της λογοκρισίας στη συγκεκριμένη περίοδο, αναδεικνύονται και άλλες παραδοξότητες. Η λογοκρισία δεν είναι μια μεταφυσική υπερβατική έννοια. Αντίθετα, πραγματώνεται μέσα από συγκεκριμένους μηχανισμούς ή ανθρώπους (Χριστόπουλος, 2018: 72). Την περίοδο Μεταξά, η παραδοξότητα εντοπίζεται στην εναλλαγή θέσεων και στιγμών λογοκρισίας, με πρωταγωνιστές τα ίδια πρόσωπα.

Στο κέντρο της λογοκριτικής αντίληψης (αλλά και στην απλή ανθρώπινη σκέψη) η μορφή του λογοκριτή εμφανίζεται σκοτεινή και απρόσιτη, η οποία μέσα από την ανωνυμία διασφαλίζει την εξυπηρέτηση ενός γραφειοκρατικού μηχανισμού του κράτους που θέλει να απαγορεύει τον ελεύθερο λόγο και να τιμωρεί την ατομική γνώμη, εμποδίζοντας τον οποιονδήποτε να διαταράξει την κανονικότητα και την κυριαρχία του εξουσιαστικού λόγου (Τραμπούλης, 2016: 276), στην περίοδο που εξετάζουμε, οι λογοκριτές έχουν ονοματεπώνυμο και μάλιστα περιλαμβάνονται στην αφρόκρεμα της λογοτεχνικής διανοήσης.

Είναι πραγματικά άξιο απορίας και έρευνας, η εξήγηση της στάσης σύμπλευσης που ανέπτυξε κομμάτι της φιλελεύθερης λογοτεχνικής διανοήσης με το καθεστώς Μεταξά. Ένα καθεστώς το οποίο έκαιγε βιβλία, δίωκε αγωνιστές, επιδίδονταν σε βασανιστήρια και είχε επιβάλει απόλυτη λογοκρισία. «Βενιζελικοί» πολλοί από αυτούς, δεν είχαν μια στάση ουδετερότητας απέναντι στο καθεστώς, αλλά πολλές φορές μια ενθουσιώδη συνεργασία. Η σύμπραξή τους εκδηλώθηκε με την συμμετοχή τους, μέσω κειμένων τους, στο καθεστωτικό περιοδικό «Το Νέον Κράτος», σε κυβερνητικές θέσεις, σε θέσεις λογοκριτή, με βραβεύσεις σε κρατικούς διαγωνισμούς λογοτεχνικών βραβείων. Μία προσέγγιση αυτού του παραδόξου, ερμηνεύει το μεταξικό καθεστώς ως μη φασιστικό και περισσότερο ως ένα πατερναλιστικό καπιταλισμό, ο οποίος δεν παρενέβη στις λογοτεχνικές αναζητήσεις και δεν απαίτησε μια ιδεολογική συμμόρφωση σε ένα δόγμα της αρεσκείας του. Το ότι το καθεστώς ανέστειλε ελευθερίες, εκλήφθηκε ότι αυτό αφορά κομμουνιστές και άλλες δαιμονοποιημένες ετερότητες, τμήματα δηλαδή που ο αστικός κόσμος τα θεωρούσε

περιθωριακά (Καγιαλής, 2007:16-20). Η αποξένωση βέβαια της αστικής διανοήσης από το λαϊκό και μικροαστικό κόσμο, της στερούσε την πρόσβαση στο αναγνωστικό κοινό και την «έστελνε» απευθείας στην ανάγκη της κρατικής αγκαλιάς, που ο Μεταξάς την άνοιγε απλόχερα. Αποτέλεσμα ήταν η απόσπαση της λογοτεχνίας από κάθε κοινωνική λειτουργία την εποχή εκείνη και η μετατροπή της σε μια υπόθεση με καθαρά συντεχνιακό ενδιαφέρον. Από τις λίγες περιπτώσεις όπου η λογοκρισία λειτούργησε κατασταλτικά την περίοδο του Μεταξά (όσον αφορά τα λογοτεχνικά δεδομένα), είναι η περίπτωση του περιοδικού «Νεοελληνικά Σημειώματα» του Γ.Σκαρίμπα, το οποίο έκλεισε με εντολή Νικολούδη κατόπιν απαίτησης στελεχών της φιλελεύθερης διανοήσης (Καγιαλής, στο ίδιο: 22).

Το Καθεστώς - Το «Όραμα» - Οι «Συνεργάτες»

Το καθεστώς Μεταξά ψήφισε 14 αναγκαστικούς νόμους και διατάγματα, προκειμένου να εξασφαλισθεί η εποπτεία και η χειραγώγηση εφημερίδων και περιοδικών. Το Α΄ γραφείο της Διεύθυνσης Εσωτερικού Τύπου ήταν ο λογοκριτικός μηχανισμός παρακολούθησης όλων των εντύπων. Με τον αναγκαστικό νόμο 117/1936, ο Μεταξάς εμπλούτισε το «βενιζελικό» ιδιώνυμο, αυξάνοντας τις προβλεπόμενες ποινές και απαλείφοντας τον όρο «βιαίως». Αρκούσε συνεπώς απλά η πρόθεση ή η απόπειρα για την ανατροπή του καθεστώτος για να καταδικασθεί ο οποιοσδήποτε. Σημειώνεται μάλιστα ότι δημιουργήθηκε και μητρώο Τύπου, στο οποίο εγγράφονταν υποχρεωτικά όσους εργάζονταν σε αυτόν. Υφυπουργός Τύπου και Τουρισμού στη κυβέρνηση Μεταξά, ανέλαβε ο Θεολόγος Νικολούδης (που είχε χαρακτηριστεί ως ο Έλληνας Γκέμπελς), αξίωμα που διατήρησε μέχρι και την γερμανική κατοχή. Άμεσος συνεργάτης του στο Υπουργείο ήταν ο Γιώργος Σεφεριάδης, ένας διπλωματικός υπάλληλος καριέρας, άγνωστος μεν στους πολιτικούς κύκλους, αλλά ιδιαίτερα γνωστός στους κύκλους των λογοτεχνών ως Γεώργιος Σεφέρης. Αποδέχθηκε μάλιστα με ιδιαίτερη χαρά, την μετακίνησή του από την διπλωματία στο Υφυπουργείο Τύπου. Ο Νικολούδης είχε την κύρια ευθύνη για την προπαγάνδα της κυβέρνησης Μεταξά και υπό την δικαιοδοσία του βρίσκονταν, όσον αφορά το περιεχόμενό τους, βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, θεατρικές και κινηματογραφικές παραστάσεις, ραδιοφωνικές εκπομπές, διαλέξεις, σεμινάρια, ενώ επέπτευε και το περιοδικό «Το Νέο Κράτος», που αποτελούσε το κρατικό φερέφωνο των θέσεων της 4^{ης} Αυγούστου.

Η άποψη του Νικολούδη σε σχέση με το καθεστώς λογοκρισίας περιγράφεται πολύ χαρακτηριστικά από μια προσωπική του δήλωση σε συνέντευξη που είχε παραχωρήσει:

«Είμαι και εγώ δημοσιογράφος και γνωρίζω πως ο τύπος δεν φιμώνεται (!!!). Ένας διευθυντής εφημερίδας που είναι αντίθετος στο καθεστώς απλά κλείνει την εφημερίδα του. Ε λοιπόν από τότε που κυβερνούμε κανείς δεν βρέθηκε να κάνει τέτοιο πράγμα (!!!)» (Πετράκη, 2014: 101,103).

Το κεντρικό ιδεολόγημα του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου ήταν η εθνική αναγέννηση και η δημιουργία του Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού, όπως χαρακτηριστικά φαίνεται στις παρακάτω δηλώσεις του Μεταξά:

«Θέλουμε να κάμωμεν πολιτισμόν ελληνικόν. Δεν θέλουμε τους ξένους πολιτισμούς. Θέλουμε ιδικόν μας πολιτισμόν, τον οποίον να τον ωθήσωμεν και να τον κάμωμεν ανώτερον από όλους τους πολιτισμούς εις την άκρην αυτήν της Ευρώπης»

Κομοτηνή, φθινόπωρο του 1936

«Από τώρα πρέπει να είσθε ετοιμασμένοι δι' αυτό που θα κάμετε. Τότε, εσείς, θα ιδήτε τον τρίτον πολιτισμόν, τον ελληνικόν. Ο πρώτος επέρασε (ο αρχαίος) και δεν δύνασθε να τον ξανακάμετε σεις, ούτε είναι δουλειά σας. Ήτο πολιτισμός ο οποίος είχε μεγάλο πνεύμα. Του έλειπεν όμως η θρησκευτική πίστις. Ηλθεν ο δεύτερος ελληνικός πολιτισμός (ο βυζαντινός). Αυτός είναι δυνατόν να μην έκαμε μεγάλα έργα διανοίας. Είχε όμως βαθειά θρησκευτική πίστι. Και τώρα έρχεσθε σεις και θα ανανεώσετε και τους δύο αυτούς πολιτισμούς και από μέσα και από μια βαθειά πολύ θρησκευτικήν πί-στιν, θα κοιτάξετε πώς θα ατενίσετε τα έργα των μεγάλων προγόνων σας, θάλποντες αυτά από μέσα από την πίστιν την θρησκευτικήν την οποίαν έχετε ως χριστιανοί». Γιάννενα, καλοκαίρι του 1937

«Δεν είναι μάταιον το σύνθημα το οποίο έρριψα περί του ελληνικού πολιτισμού της συγχρόνου Ελλάδος. Δεν δύναται να υπάρξη μία φυλή εάν δεν δημιουργήση πολιτισμόν ιδικόν της. Αλλως το έθνος δεν είναι παρά μόρια νεκρού σώματος, τα οποία μπορούν να χρησιμεύσουν ως λίπασμα δι' άλλας φυλάς».

Πανεπιστημίο Αθηνών Νοέμβριος 1937 (Πλουμπίδης, 20,21).

Προκειμένου να υλοποιήσει τον περιβόητο τρίτο πολιτισμό, το καθεστώς Μεταξά προχώρησε το 1936 στην ίδρυση του οργανισμού Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, με σκοπό την προαγωγή της λαϊκής τέχνης διαμέσου της ίδρυσης μουσείων, βιβλιοθηκών, αρχείων κλπ και το 1938 ιδρύθηκε η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, η οποία συστέγασε την εταιρία Ελλήνων Λογοτεχνών, την Ένωση Σωματείων

Εικαστικών Τεχνών και την ένωση Ελλήνων Μουσουργών. Ο ίδιος ο Μεταξάς επισκεπτόταν εκθέσεις έργων, αγοράζοντας έργα και προτρέποντας κυβερνητικούς οργανισμούς Δήμους και Τράπεζες, να κάνουν το ίδιο. Το 1938 τα υπουργεία Παιδείας και Πρωτεύουσας διέθεσαν 1.350.000δρχ. για την αγορά έργων από καλλιτεχνικές εκθέσεις που γίνονταν σε όλη την Ελλάδα. Τον Νοέμβριο του 1937 εκδόθηκε από τον σύνδεσμο Ελλήνων καλλιτεχνών ανακοίνωση-ψήφισμα, το οποίο ανακήρυξε τον Μεταξά ως μέγα ευεργέτη τους. Με τον αναγκαστικό νόμο 775/1937 προβλέπονταν χορηγίες από 5 έως 9 εκατομμύρια δρχ. σε φορείς, σωματεία και ιδρύματα για την ενίσχυση των γραμμάτων και των τεχνών. Από αυτά, 150.000δρχ. θα κατευθύνονταν αποκλειστικά για την απονομή λογοτεχνικών βραβείων (Νιάρος, 2016-2017: 329-331).

Στο πλαίσιο αυτό πολλοί «βενιζελικοί» συγγραφείς υιοθέτησαν μία στάση όχι απλά ανοχής, αλλά συχνά και ουσιαστικής συνεργασίας, όχι μόνο με την στελέχωση υπηρεσιών αλλά και με δημοσίευση κειμένων τους σε έντυπα που προπαγάνδιζαν απόλυτα το καθεστώς, μέσα από το περιοδικό «Το Νέον Κράτος». Το καλοκαίρι του 1937 ο Μεταξάς συνάντησε τον Κωστή Μπαστιά και στη συνέχεια τον Παντελή Πρεβελάκη, ζητώντας τους να ηγηθούν στην Διεύθυνση Γραμμάτων και Καλών Τεχνών του υπουργείου Παιδείας. Μάλιστα ο Μεταξάς αναβάθμισε την συγκεκριμένη υπηρεσία από τμήμα σε ξεχωριστή διεύθυνση. Ήδη από το 1936 σε συνέντευξη που ο ίδιος είχε παραχωρήσει, υιοθέτησε τις απόψεις του Μπαστιά περί δημοτικής γλώσσας και περί ανάγκης βελτίωσης της λειτουργίας του βασιλικού θεάτρου. Ο Κωστής Μπαστιάς φαίνεται να ανέλαβε την θέση, θέτοντας όρους στον Μεταξά περί μη εμπλοκής υπουργών και της Ασφάλειας στο έργο του, συνδυαστικά με αύξηση των οικονομικών δαπανών. Ζήτησε ακόμα να επιστρέψουν πρόσωπα από την εξορία, προκειμένου να εργασθούν στο θέατρο. Η αποδοχή των όρων του Μπαστιά, «παρέσυρε» και την εμπλοκή του Πρεβελάκη, στην ίδια Διεύθυνση. Ο Μεταξάς τήρησε και εξασφάλισε όλα τα προνόμια που υποσχέθηκε στον Μπαστιά και αρνήθηκε το αίτημα Νικολούδη να μετατραπεί το Υφυπουργείο Τύπου σε Υπουργείο Λαϊκής Διαφώτισης ή Προπαγάνδας, κατά τα γερμανικά πρότυπα. Βασική πολιτική άποψη του Μπαστιά ήταν πως ο πνευματικός κόσμος της εποχής προσελκύστηκε από την αριστερά στο παρελθόν, λόγω της αδιαφορίας και της περιφρόνησης που είχε επιδείξει το κράτος απέναντί τους. Κατά συνέπεια, αν το κράτος τους φρόντιζε, θα επανερχόντουσαν στον «ίσιο δρόμο». Την αντίληψη Μπαστιά υιοθέτησε πλήρως ο Μεταξάς, ο οποίος στο λόγο που εκφώνησε στα εγκαίνια της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών ανέφερε

«Αν πολλοί από αυτούς έστρεψαν στα παλαιότερα χρόνια τα βλέμματά τους προς τα αριστερά, δικό τους το φταιζίμο. Αφού κανείς δεν τους πρόσεχε, αφού η στενοκεφαλιά ταύτιζε την αθάνατη γλώσσα του Σολωμού των δημοτικών τραγουδιών του ελληνικού λαού με τον κομμουνισμό, αφού αλλού συναντούσαν την αδιαφορία και αλλού την παρανόηση, αφού το κράτος τους θεωρούσε τάξη παρασιτική και όχι συντελεστές πολιτισμού, τί θέλατε να κάμνουν;» (Καγιαλής, 2007: 172,173).

Σίγουρα ο φιλελευθερισμός που εντοπίζεται στη στάση του Μεταξά γύρω από τα καλλιτεχνικά θέματα αφορά μόνο τις αναζητήσεις σε επίπεδο ύφους και δεν επεκτείνεται σε ζητήματα περιεχομένου ή ιδεολογίας. Παραθέτουμε σχετικές δηλώσεις του:

«Το Κράτος το Ελληνικόν, το σημερινόν, θα υποστηρίξει την τέχνην, όχι ορισμένη τεχνοτροπίαν. Η τεχνοτροπία ή έκφρασις δηλαδή διαμέσου μιας ορισμένης τεχνικής, είναι ζήτημα του καλλιτέχνου, ο οποίος εκπροσωπεί την τεχνοτροπία του αυτή, δια να της δώσει όλη την δύναμην που μπορεί, και αυτό δεν είναι ζήτημα του κράτους... Η κρίση της αξίας της καλλιτεχνικής ανήκει εις την κοινωνία. Το κράτος δεν δύναται να επεμβαίνει εις αυτήν την υπόθεσιν. Εγώ θα δώσω όλα τα μέσα να αναπτυχθεί η τέχνη». (Μεταξάς 1941: 161-165)

«Μέσα εις το σωματείον αυτό (των ζωγράφων και των γλυπτών) θα υπάρχει απόλυτη ελευθερία ο ένας να κάνει ιμπρεσιονισμό, ο άλλος ακαδημαϊσμό, ο τρίτος φουτουρισμό και ο τέταρτος ντανταϊσμόν αν θέλετε. Καμία καλλιτεχνική δέσμευσις δεν θα υπάρχει στο νέο κράτος για τον καλλιτέχνη». (Μεταξάς 1937)

Ο μεταξικός μηχανισμός απορρόφησε σε κρίσιμες θέσεις του κράτους, μια σημαντική ομάδα λογοτεχνών του μεσοπολέμου (της λογοτεχνικής γενιάς του 30). Ο Κωστής Μπαστιάς ήταν υπεύθυνος για τα γράμματα και τις τέχνες. Ο Παντελής Πρεβελάκης διευθυντής Καλών Τεχνών, ο Άγγελος Τερζάκης γραμματέας του Βασιλικού Θεάτρου, ο Γιώργος Σεφέρης Διευθυντής γραφείου εξωτερικού γραφείου, ο Τέλος Άγρας υπεύθυνος γραφείου προπαγάνδας ΕΟΝ, ο Στρατής Μυριβήλης τμηματάρχης στη βιβλιοθήκη της Βουλής. Την επίσημη επιτροπή λογοκρισίας αποτελούσαν οι λογοτέχνες Κλέων Παράσχος, Ειρήνη Αθηναία, Γιώργος Πράτσικας, Γρηγόρης Στεφάνου, Γεράσιμος Άνινος (Σκοπλάκης, 2017: 2). Επίσης, στο χώρο της φωτογραφίας, η φωτογράφος Ε.Σεραϊδάρη, γνωστή ως Nelli, ανέλαβε τα τουριστικά έντυπα στα πλαίσια της τουριστικής προβολής, την εικονογράφηση κρατικών τουριστικών εντύπων, με σαφή αποτύπωση και συναίνεση στο ιδεολόγημα του τρίτου ελληνικού πολιτισμού (Πετσίνη, 2016: 269).

Ο «περιοδικός» εμφύλιος

Από το 1935 μέχρι το 1937 παρατηρείται μία έντονη αντιπαράθεση μεταξύ των λογοτεχνών της Αθήνας και της επαρχίας, κυρίως μέσα από τα περιοδικά που εξέδιδαν. Το 1937, αυτή η αντιπαράθεση απέκτησε πέρα από φιλολογικά, και κοινωνικοϊδεολογικά χαρακτηριστικά. Κύριοι εκπρόσωποι των περιοδικών της επαρχίας ήταν ο εκ Τρικάλων, Νίκος Παππάς και ο εκ Χαλκίδας, Γιάννης Σκαρίμπας. Παππάς και Σκαρίμπας είχαν δημιουργήσει μία διαεπαρχιακή συνεργασία που επιτίθονταν στον πνευματικό υδροκεφαλισμό της Αθήνας και όπως συχνά έλεγαν οι Αθηναίοι «*μας χτυπάει ο άξονας Χαλκίδας-Τρικάλων.*» (Κεφάλας :1).

Ενώ ο άξονας Αθηνών (η φιλελεύθερη αστική διανόηση), «*συσπειρωνόταν*» γύρω από το λογοτεχνικό περιοδικό «*Τα Νέα Γράμματα*», που ξεκίνησε την έκδοσή του τον Ιανουάριο του 1935 και συνέχισε να εκδίδεται απρόσκοπτά μέχρι την κήρυξη του πολέμου. «*Τα Νέα Γράμματα*» ήταν περιοδικό καθαρά φιλοβενιζελικό το οποίο μετά την δικτατορία του Μεταξά εξαφάνισε τις πολιτικές τοποθετήσεις από την ύλη του. Από αυτή την σκοπιά η λογοκρισία του καθεστώτος δεν ασχολήθηκε με το περιοδικό. Φαίνεται όμως ότι ούτε και το περιοδικό ενοχλούσε την λογοκρισία, καθώς υπήρχε μια σαφή αυτολογοκρισία, αλλά πολύ περισσότερο υπήρχε μια σύμπτωση αντιλήψεων που συνδύαζε την εθνική αναγέννηση μέσω της επιστροφής στην ελληνική παράδοση (ως λογοτεχνική αντίληψη), με τον κρατικό εθνικισμό του καθεστώτος. Η ελληνικότητα και το εθνικό πνεύμα συμβάδιζαν με το όραμα του τρίτου ελληνικού πολιτισμού. Είναι χαρακτηριστικό ότι όταν το περιοδικό κυκλοφόρησε το 1935, καταδίκασε τον Καρυωτάκη ως φορέα απαισιοδοξίας στη νεολαία με κριτήρια ηθικολογικά και ιδεολογικά, που θύμιζαν αρκετά τα ζητήματα διαπαιδαγώγησης που ήθελε να επιβάλλει το καθεστώς Μεταξά στη νεολαία, λίγους μήνες αργότερα. Είναι επίσης χαρακτηριστικό, ότι οι επικεφαλής της επιτροπής λογοκρισίας του καθεστώτος Μεταξά Κλέων Παράσχος και Ειρήνη Αθηναία διατηρούσαν άριστες σχέσεις με την διεύθυνση του περιοδικού, το οποίο μάλιστα είχε φιλοξενήσει και κείμενά τους κατά την διάρκεια της δικτατορίας. Όπως είχε δηλώσει ο Α.Καραντώνης διευθυντής του περιοδικού

«Ήταν να αντιμετωπίσουμε τους δύο αυτούς που ήταν και φίλοι και συνάδελφοι και πρέπει να πω ότι έδειχναν κατανόηση, ουδέποτε μας ενόχλησαν».

Συμπλήρωνε δε ότι:

«Είχαν αναλάβει χωρίς να θέσουν θέμα συνειδήσεως μια όχι τόσο τιμητική αποστολή για λόγους βιοποριστικούς επειδή τότε κυριολεκτικά οι λογοτέχνες επένοντο» (Καραντώνης, 1989: 68).

Τα περί πενίας των λογοτεχνών επιβεβαιώνει και ο Βάρναλης, ο οποίος έλεγε πως ο συγγραφέας θα πάρει για ένα βιβλίο το πολύ 4 έως 6 χιλιάδες δραχμές από τον εκδότη, ενώ ο Κλέων Παράσχος δήλωνε πως κανένας εκδότης δεν θα έπαιρνε το ρίσκο να εκδώσει βιβλία που θα αναγιγνώσκονταν από καμμιά σαρανταριά αναγνώστες (Καγιαλής, 2007: 28). Έργα όπως «Η υψικάμινος» του Εμπειρικού ή «Οι προσανατολισμοί» του Ελύτη, κυκλοφόρησαν σε διακόσια με τριακόσια αντίτυπα (Καγιαλής, στο ίδιο: 63). Το πρόβλημα δηλαδή του βιοπορισμού από το «επάγγελμα» του λογοτέχνη ήταν ιδιαίτερα οξύ εκείνη την περίοδο και το καθεστώς Μεταξά εμφανίστηκε ιδιαίτερα διαθέσιμο να ανταποκριθεί στα επαγγελματικά αιτήματα των λογοτεχνών (Καγιαλής, στο ίδιο: 73).

Η μόνη περίπτωση που το περιοδικό «Τα Νέα Γράμματα» λογοκρίθηκε, ήταν για την φράση «το χοιρομηρικών πάθος του αέρος της Γερμανίας», σε ένα κείμενο του Περικλή Γιαννόπουλου. Το επίμαχο ήταν να μην προσβληθεί η γερμανική πρεσβεία. Η προσπάθεια λογοκρισίας δεν πέρασε έτσι από την διεύθυνση του περιοδικού και ο έτερος διευθυντής του Κατσίμπαλης, πήγε προσωπικά στον Νικολούδη και τον Σεφέρη προκειμένου να τους μεταπείσει (κάτι το οποίο κατάφερε) για να μην λογοκριθεί το περιοδικό. Η εμπλοκή του Σεφέρη αποτελεί άλλο ένα παράδοξο, καθώς ως λογοτέχνης συνεργάζονταν με το περιοδικό, και από την άλλη ως διευθυντής εξωτερικού τύπου του Υφυπουργείου Τύπου αναπλήρωνε τον ομόλογό του και σε θέματα εσωτερικής λογοκρισίας (Καράμπελας, 2009: 112).

Σημείο αναφοράς για τον «άξονα της επαρχίας» γίνεται το περιοδικό «Νεοελληνικά Σημειώματα» που διεύθυνε ο Σκαρίμπας και που στο στόχαστρό του των βρίσκεται η Ακαδημία Αθηνών. Όπως γράφει χαρακτηριστικά:

«Τα Νεοελληνικά Σημειώματα θα δουλέψουν πιστά να εκτοπίσουν από τα τελευταία τους καταφύγια -πανεπιστήμιο, ακαδημία, γυμνάσια- τον σχολαστικισμό και την ψώρα».

Η δράση του Σκαρίμπα για μια πνευματική αφύπνιση στην επαρχία, θυμίζει καλλιτεχνικά κινήματα της πρωτοπορίας που βάλουν κατά των θεσμών και της κυρίαρχης κουλτούρας. Βέβαια την ίδια ώρα είναι γεγονός ότι η εν λόγω διαμάχη κινήθηκε σε ανώδυνα για το μεταξικό καθεστώς ζητήματα. (Βαρελάς, 2003: 94-101). Είναι χαρακτηριστικό ότι το τελευταίο τεύχος του περιοδικού «Νεοελληνικά

Σημειώματα» τ.5 Ιούλιος-Αύγουστος 1937, στην τελευταία του σελίδα, φιλοξενούσε ολοσέλιδη διαφήμιση της πανευβοϊκής έκθεσης που θα πραγματοποιούνταν στη Χαλκίδα στις 22-31 Αυγούστου 1937, και η οποία τελούσε όπως αναφερόταν ' ' υπό την υψηλήν προστασία της Α.Μ. του Βασιλέως και της Α.Ε. του κ.Προέδρου της Κυβερνήσεως. Επίσης λίγους μήνες μετά την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά, το Δημοτικό Συμβούλιο Χαλκίδας χορήγησε το ποσό των 4.000 δρχ. στον Γ.Σκαρίμπα, προκειμένου να προχωρήσει στην έκδοση του βιβλίου του «Καημοί στο γρυπονήσι» (Καραχάλιου, 2015: 124,125).

Κυκλοφόρησαν πέντε μόλις τεύχη του περιοδικού, από τον Μάιο έως τον Αύγουστο του 1937 (το τελευταίο ήταν διπλό τεύχος Ιουλίου-Αυγούστου). Στα «Νεοελληνικά Σημειώματα» με τον υπότιτλο «Μηνιαία έκδοση ελέγχου κριτικής και μελέτης» ιδρυτής, ιδιοκτήτης, διευθυντής και υπεύθυνος όπως μαθαίνουμε από το εξώφυλλο του, ήταν ο Γιάννης Σκαρίμπας. Το περιοδικό είχε ως έδρα τη Χαλκίδα και διευθυντής ύλης και επιμελητής εμφανιζόταν ο Γιάννης Φλιάσιος. Με το περιοδικό συνεργάστηκαν διάφοροι λογοτέχνες, ανάμεσά τους ο Γρηγόριος Ξενόπουλος, ο Νίκος Παππάς, ο Γιώργος Κοτζιούλας, ο Ηλίας Ζιώγας.

Ο Γιάννης Σκαρίμπας, ανήκει λογοτεχνικά στη γενιά του '30, όμως για πολλά χρόνια αγνοήθηκε από την φιλολογική επιστημονική κοινότητα. Το έργο του έχει ως κυρίαρχο στοιχείο την ιδιαιτερότητα στη γλώσσα (μια καθαρά σουρεαλιστική τεχνική). Εισήγαγε το παράδοξο στη λογοτεχνία και το θέατρο, με αποτέλεσμα πολλοί να τον θεωρούν ως τον πρώτο Έλληνα συγγραφέα του παραλόγου (Παπαστάμος, 1991: 20). Πρωτοεμφανίζεται στη λογοτεχνία βραβευόμενος σε πανελλήνιο διαγωνισμό για το διήγημά του Καπετάν Σουρμελής ο Στουραϊτής. Το διαγωνισμό διοργάνωνε το περιοδικό «Ελληνικά Γράμματα», εκδότης του οποίου ήταν ο Κώστας Μπασιτιάς. Η πρώτη του μεγάλη συλλογή διηγημάτων ήρθε το 1930 και είχε τίτλο «Καημοί στο Γρυπονήσι» και συνεχίστηκε με το «Θείο Τραγί» 1932, «Μαριάμπας» το 1935, «Ουλαλούμ» το 1936.

Το έργο του Σκαρίμπα βρισκόμενο σε αντίθεση με την ηθογραφική λογοτεχνία και την ρεαλιστική γραφή της δεκαετίας του '30, δεν βρήκε κανένα να το μιμηθεί. Ο ίδιος επέλεξε να μείνει απομακρυσμένος από τους λογοτεχνικούς κύκλους και από την Χαλκίδα που διέμενε μόνιμα, προτιμούσε να κρίνει και να κατακεραυνώνει τους «δειλούς» του πνεύματος και της πολιτικής, τους προσκυνημένους της εξουσίας και τους ξένους προστάτες. Στο στόχαστρό του είχε την ακαδημαϊκή κάστα (λογοτεχνική και πανεπιστημιακή) των Αθηνών που τους θεωρούσε «μεγαλοσχήμονες»,

«ευνουχιστές» της ιστορίας και «αλλουβρεχίτες» της αλήθειας (Σούλη, 2012: 1). Έγραφε χαρακτηριστικά:

Το πράγμα τούτο – της μεσ’ στην κοινή δυστυχία τους, ένωσης τόσης πνευματικής λύμης του κέντρου –ενώ φυσικά μας πειράζει... στην όσφρηση, μολαταύτα μας ενθουσιάζει πολύ. Γιατί στο κάτω της γραφής οι πνευματικοί αυτοί «Πρεβεζάνοι», πήραν επί τέλους τη θέση τους. Έτσι καλά εννοούμεστε και δεν μπορεί να χωρέσει αναμεταξύ μας η σύγκριση.

Όσο για τους άλλους, αυτούς που σαν μετέωρα πολυτελείας, ο κ. Καραγάτσης μεσ’ στην καθαρεύουσά του ξαπόλυσε (τους Πετσάλη, Καραντώνη και Χάρη)... αχ όχι εμείς... δεν τους φθονούμε σε τίποτις. Αυτουनों, ... τα κουστούμια τους μόνον ζηλεύουμε! Βλέποντας τα νάναι πάντα της μόδας κι’ ωραία σαν... ένδοξα ονόματα, ενώ τους ίδιους αυτούς, κοινούς σαν γκαλντερίμια της «Πρέβεζας», σκεφτόμαστε δύσθυμοι: Τι μεγάλα ονόματα σε ασήμαντους δρόμους!...» Νεοελ. Σημειώματα, τχ.5, Ιούλιος-Αύγουστος 1937, σ.91

Οι κύκλοι της φιλελεύθερης διανόησης αντεπιτίθενται στο Σκαρίμπα θεωρώντας τον ως δημιουργό μιας «παραλογοτεχνικής σχολής» και παράλληλα τον κατηγορούν ότι έχει λογοκλέψει τον χαρακτήρα του Μαριάμπα στο βραβευμένο του μυθιστόρημα. Έργα του όπως το «Σόλο του Φίγκαρω» κρίνονται ύποπτα για την έλλειψη διαπιστευτηρίων ιθαγένειας και αντιμετωπίζονται με δυσπιστία ή εχθρότητα.

Ο δε Καραγάτσης πολιτικοποίησε ακόμα περισσότερο την αντιπαράθεση με τον Σκαρίμπα, κατηγορώντας τον για οπαδό αριστεροδιεθνιστικών θεωριών. Ο Μυριβήλης επιτιθέμενος στον Σκαρίμπα χαρακτήριζε το περιοδικό του σαν ένα είδος φιλολογικού γκανγκστερισμού, σαν ντροπή της πνευματικής ζωής του τόπου, σαν όγκου που πρέπει να φύγει από την μέση. Ζητούσε μάλιστα από τη νέα Διεύθυνση Γραμμάτων και Τεχνών του υφυπουργείου Τύπου, να καθαρισθεί η ηθική ατμόσφαιρα της πνευματικής Ελλάδας (Καγιαλής, 2007: 179). Το περιοδικό «Νεοελληνικά Σημειώματα» έκλεισε με διαταγή του υφυπουργού Τύπου και Τουρισμού, Θεολόγου Νικολούδη, το φθινόπωρο του 1937 (Σκοπλάκης, 2017: 6). Αξίζει να σημειωθεί ότι όταν έκλεισε το περιοδικό ο στενός συνεργάτης του Σκαρίμπα Νίκος Παππάς ξεκίνησε να αρθρογραφεί στο επίσημο περιοδικό του καθεστώτος, το περιοδικό «Το Νέον Κράτος»!!

Η απάντηση του Σκαρίμπα όχι πια μέσα από το περιοδικό του το οποίο έκλεισε, αλλά μέσω του περιοδικού «Μακεδονικές Ημέρες» δόθηκε με το γνωστό σκαριμπικό σατυρικό ύφος, γράφοντας:

«Και όμως...και όμως...(καθώς λέει και ένα ερωτικό τραγουδάκι). Ο κύριος Μυριβήλης...μασάει και χωνεύει θαυμάσια! Οι εφημερίδες που γράφει, δεν του 'δειξαν διόλου την πόρτα και ο ίδιος δεν έπαψε διόλου να θίγει τα αργύρια...Χωρίς να έχει ανοίξει διόλου το τριώδιο, αυτός κυκλοφορεί μεταξύ μας ως πρώτα. Σπίτια αριστοκρατικά των Αθηνών τον κατάταξαν κιόλας στο διακοσμιακό προσωπικό τους. Κυρίες και «κύριοι» τον κομπλιμεντάρουν, τον μάγο! Ω τι σεξ απίλ έχει ο ερίφης! Ου μην και άλλων τιμών αξιώνεται» (Σκαρίμπα, 1938:34).

Η στάση του Μυριβήλη είναι πραγματικά αξιοπρόσεκτη, καθώς τα έργα του όχι απλά λογοκρίθηκαν, αλλά οδηγήθηκαν στην πυρά. Έκανε την εμφάνισή του στην ελληνική λογοτεχνία με το αντιπολεμικό διήγημα «Η ζωή εν τάφω». Το βιβλίο του αυτό (λόγω του αντιπολεμικού του περιεχομένου), αλλά και «Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια», ήταν από τα απαγορευμένα βιβλία, που είχαν καεί μαζί με άλλα σε τελετές που διοργάνωσε η δικτατορία του Μεταξά. Ωστόσο το 1938 διορίστηκε υπάλληλος στη Βουλή και το 1939 δημοσιεύει στο «Ελεύθερο Βήμα» το ποίημα «Ο ύμνος της εργασίας», ποίημα που αποτελούσε ύμνο στο καθεστώς. Το 1939 βραβεύθηκε στα κρατικά βραβεία λογοτεχνίας για το έργο του «Γαλάζιο Βιβλίο», εισπράττοντας το ποσό των 15.000 δρχ. (Νιάρος, 2016-2017:334). Η πορεία του συνεχίστηκε με την συγγραφή αντικομμουνιστικών κειμένων και ως συνέχεια των παραπάνω την δεκαετία του 1950 που διετέλεσε πρόεδρος της εταιρίας Ελλήνων λογοτεχνών, αδιαφόρησε για διώξεις, φυλακίσεις συγγραφέων και κατασχέσεις βιβλίων. Το 1990 δημοσιεύθηκαν στοιχεία από το αρχείο της οικογένειας του Στρατή Μυριβήλη, που αντικατοπτρίζουν τη σαφή μεταστροφή και εναρμόνιση του λογοτέχνη με το καθεστώς Μεταξά. Για το καθεστώς το οποίο είχε απαγορεύσει εξ αρχής την κυκλοφορία και ανατύπωση των βιβλίων του «Η Ζωή εν Τάφω» «Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια», ο Στρατής Μυριβήλης γράφει στην πρώτη επιστολή του:

«Χάρη στην πρωτοβουλία του κυρίου πρωθυπουργού που αγαπά τα βιβλία μου (!!!) έχω εδώ και τρεις μήνες την ιδιότητα και το μισθό του δημοσίου υπαλλήλου στη βιβλιοθήκη της Βουλής».

Στη δεύτερη επιστολή, προφανώς ως αντάλλαγμα των υπηρεσιών του προς το καθεστώς, ζητά την δωρεάν χορήγηση κατοικίας:

«Σας παρακαλώ θερμά να μου συγχωρέσετε την τόλμη που πήρα, να σας γράψω για να ζητήσω την βοήθειά Σας σένα ζήτημά μου προσωπικό. Μα το ζήτημα αυτό είναι τόσο σπουδαίο για τη ζωή των παιδιών μου, και γω δεν έχω κανέναν άλλο που νάδειξε ως τα σήμερα ενδιαφέρο θετικό για τον βιοποριστικό μου αγώνα.»

Στις «υπηρεσίες» προς το καθεστώς μπορούμε να συμπεριλάβουμε το «Ο ύμνος της εργασίας», ποίημα που γράφτηκε για την επέτειο της 4^{ης} Αυγούστου, όπως και κυριακάτικες εκπομπές στο μεταξικό ραδιόφωνο (Κρεμμύδας, 1994: 383-387).

Επίλογος

Η λογοτεχνική γενιά του 1930 αποτέλεσε μια διασταύρωση της φθοράς του εθνικιστικού ιδανικού στην Ελλάδα, με τις λογοτεχνικές συνθήκες στη Δύση και το γεγονός της Οκτωβριανής Επανάστασης. Η μικρασιατική καταστροφή προσγείωσε ανώμαλα τους πνευματικούς ανθρώπους, που από εκεί και πέρα αναζήτησαν τρόπους υπερπήδησης του χτες προκειμένου να ανακτήσουν το αύριο (Βουρνάς, 1997: 414-417). Ήδη από το 1930 η λογοτεχνική αστική διανοήση αναζητούσε ένα εθνικολαϊκό λογοτεχνικό μοντέλο, κόντρα στον μοντερνισμό και μια προσπάθεια δημιουργίας εθνοκεντρικών αξιών, κόντρα στον πεσιμισμό. Σε αυτήν την κατεύθυνση είναι ενδεικτική η επίθεση στον Καρυωτάκη, καθώς και η επιλογή του δημοτικισμού, απαλλαγμένου από την επιρροή των κομμουνιστών. Μέσα από αυτόν τον δρόμο είναι δυνατόν να αντιληφθεί κανείς πώς καλλιεργήθηκε το έδαφος συναίνεσης με και από το καθεστώς Μεταξά (Σκοπλάκης, 2017: 3,4).

Αυτή η μεσοπολεμική ιδεολογική σύγχυση ειδικότερα στο κομμάτι του εθνικού λόγου, συνέβαλε ώστε ένα μέρος του πνευματικού κόσμου να υποστηρίξει το καθεστώς Μεταξά μέσα από δημόσιες θέσεις, γεγονός το οποίο εγείρει ζητήματα τόσο για επαγγελματικό καιροσκοπισμό, όσο και για οικειοθελή αυτολογοκρισία, και σε κάποιες βέβαια περιπτώσεις ακόμα και για ιδεολογική ταύτιση με το καθεστωτικό τρίτο ελληνικό πολιτισμό (Soethaert: 1) Βέβαια θα ήταν λάθος να περιορίσουμε (χωρίς και να το αποκλείουμε) την προσαρμογή των λογοτεχνών στο καθεστώς Μεταξά, μόνο με όρους επαγγελματικής αποκατάστασης ή καταναγκασμού.

Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου αξιοποίησε την πολιτική και κοινωνική περιρρέουσα ατμόσφαιρα, δημιουργώντας και επιβάλλοντας την εθνική ορθότητα σε κάθε έκφραση της δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας. Κάθε απόκλιση από αυτήν θεωρούνταν μη φυσιολογική και εχθρική προς το κοινό καλό, χωρίς καμία ανοχή, Κάθε

αντίθετη άποψη τιμωρούνταν. Εν τέλει, η εθνική ορθότητα επέβαλε τους κανόνες της στη δημόσια συζήτηση, αλλά και στην πνευματική αναζήτηση, δημιουργώντας έτσι πεδίο παράκαμψης των δημοκρατικών αρχών και της ελευθερίας της έκφρασης. Χειραγώγησε όπως διαφαίνεται εκ του αποτελέσματος, ανθρώπους του πνεύματος μέσω αυτής της γενικής θεώρησης, οδηγώντας τους σε συγκεκριμένες ενέργειες στήριξης και αποδοχής ενός μηχανισμού που καπηλευόταν επί της ουσίας την έννοια του έθνους (Τσιστελίκης, 2016: 224). Λειτουργώντας έτσι ως απαγωγέας της ελευθερίας έκφρασης δημιούργησε στα θύματα του (στους ανθρώπους του πνεύματος της εποχής) συμπτώματα του συνδρόμου της Στοκχόλμης, καθώς αρκετοί από αυτούς ανέπτυξαν αισθήματα αγάπης προς το καθεστώς-απαγωγέα (Πολυζόπουλος Εμμανουήλ: 2013).

Ο Ελύτης έγραφε το 1982 για την περίοδο Μεταξά

«Η λογοκρισία της δικτατορίας δεν ξέρω για ποιον λόγο, το πιθανότερο από άγνοια, δεν μας θεώρησε ποτέ επικίνδυνους και δεν έφερε σχεδόν καμιά δυσκολία στην πολλαπλή μας δραστηριότητα.» (Καγιαλής. 2007: 177)

Επ' αυτού, ο Mario Vitti κάνει δύο ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις. Η μία είναι πως από διαφορετικούς δρόμους... ο Μεταξάς και ο Ελύτης χόρεψαν μαζί ένα χορό που παιάνιζε την χαρά, τα νιάτα και την υγεία. Η δεύτερη διαπίστωσή του που παρουσιάζει και ενδιαφέρον για το πεδίο της λογοκρισίας, είναι το γεγονός ότι η μεταξική λογοκρισία απαγορεύοντας τις διαφορετικές γνώμες, σταμάτησε τον ιδεολογικό διάλογο και επέφερε μια ιδεολογική αποτελμάτωση. **Αν** λέει ο Vitti, κυκλοφορούσαν ιδέες αντίθετες ή διαφορετικές από αυτές του επίσημου κράτους (δηλαδή αν δεν υπήρχε λογοκρισία), ε δεν θα γινόταν αλλιώς, κάποια από αυτές θα άγγιζε τη συνείδηση του Ελύτη, θα ράγιζε τα κρύσταλλα της ακοής του και η μονοδιάστατη διάθεσή του θα αποκτούσε και άλλες διαστάσεις, κάτι που όπως παρατηρεί συνέβη με εικοσιπέντε χρόνια καθυστέρηση, με το «Άξιον εστί» (Vitti, 1995: 150,151). Αυτό το **αν** βέβαια εκτός από ερμηνεία μπορεί να ιδωθεί και σαν δικαιολογία.

Βιβλιογραφία

- Βαρελάς Λ. (2003). «*Το μελάνι χύθηκε σαν καταρράχτης...*». Περιοδικό Το Δέντρο, τεύχος 129-130
- Βουρνάς Τ. (1997). *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, τόμος Β΄*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ηλιόπουλος Η. (2016). *Ιωάννης Μεταξάς ο Εθνικός Κυβερνήτης*. Αθήνα: Δημοκρατικός Τύπος.
- Καγιαλής Τ. (2007). *Η ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΟΝΤΕΡΝΟ, Δεσμεύσεις και αξιώσεις της λογοτεχνικής διανόησης στην Ελλάδα του 1930*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Καραντώνης Α.(1989). Περιοδικό «Παρουσία»-Παράρτημα, αρ.6. Αθήνα: Σύλλογος Διδακτικού Προσωπικού Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Κρεμμύδας Κ. (1994). *Στρατής Μυριβήλης Ένα σχόλιο για δύο επιστολές*, στο περιοδικό Πλανόδιον, τεύχος 20.
- Μεταξάς Ι. (22.2.1937). Εις την έκθεσιν των Ελεύθερων Καλλιτεχνών. *Η Πρωία*.
- Μεταξάς Ι.(1941). *Γνώμες του Αρχηγού περί των εικαστικών τεχνών*, περιοδικό Νέα Εστία τεύχος 340.
- Παπαστάμος Γ.(1991). *Έργο-Βιογραφίας Χρονολόγιο του Γιάννη Σκαρίμπα (1893-1984)*, περιοδικό ΔΙΑΒΑΖΩ, τεύχος 269.
- Πετράκη Μ. (2014). Ο Ιωάννης πίσω από τον Μεταξά, *Η Καθημερινή*.
- Πετσίνη Π. (2016). Λογοκριτικοί μηχανισμοί στην κατασκευή «εμβληματικών μορφών» της ελληνικής φωτογραφίας. Στο Π.Πετσίνη-Δ.Χριστόπουλος (επιμ.), «*Η λογοκρισία στην Ελλάδα*». Αθήνα: Έκδοση του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ.
- Πετσίνη Π.-Χριστόπουλος Δ. (2016). Γιατί η λογοκρισία; Εισαγωγή. Στο Π.Πετσίνη-Δ.Χριστόπουλος (επιμ.), «*Η λογοκρισία στην Ελλάδα*». Αθήνα: Έκδοση του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ.
- Σκαρίμπας Γ.(1938). *Ζητήματα «ηθικής τάξεως»*, Περιοδικό Μακεδονικές Ημέρες 6, τεύχος 1.
- Τραμπούλης Θ.(2016). Ο κατοπτρικός λογοκριτής, Στο Π.Πετσίνη-Δ.Χριστόπουλος (επιμ.), «*Η λογοκρισία στην Ελλάδα*». Αθήνα: Έκδοση του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ.

- Τσιτσελίκης Κ.(2016). Εθνική ορθότητα: Ένα αγκάθι στο υπογάστριο της δημοκρατίας μας; Στο Π.Πετσίνη-Δ.Χριστόπουλος (επιμ.), «*Η λογοκρισία στην Ελλάδα*». Αθήνα: Έκδοση του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ.
- Χριστόπουλος Δ. (2018). Λογοκριτικά παράδοξα. Στο Φ.Αμπατζοπούλου-Π.Μπουκάλα-Κ.Παπαγεωργίου (επιμ.), «*Τέχνη και δημοκρατία*». Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.
- Vitti M. (1995). *Η γενιά του τριάντα, Ιδεολογία και Μορφή*. Αθήνα: Ερμής.

Πηγές από το διαδίκτυο

- Άρθρο σύνταξης. *Η 4^η Αυγούστου και ο γύψος στον Τύπο*. Ανακτήθηκε από: [Η «4^η Αυγούστου» και ο γύψος στον Τύπο | Πασατέμπος \(wordpress.com\)](#)
- Γελασάκης Μ.. «Γιάννης Σκαρίμπας: «Ο Καρυωτάκης... κι αυτοί»». Ανακτήθηκε από: ["Γιάννης Σκαρίμπας: «Ο Καρυωτάκης... κι αυτοί»" \(γράφει ο Μιχάλης Γελασάκης\) - Ποιείν \(poiein.gr\)](#)
- Κακαβάνης Η. *Στρ.Μυριβήλης: Ο κομμουνισμός είναι μια μέθοδος σατανική για την κατασκευή μιας νέας φυλής*. Ανακτήθηκε από: [Στρ. Μυριβήλης: Ο κομμουνισμός είναι μια μέθοδος σατανική για την κατασκευή μιας νέας φυλής - Ατέχνως \(atexnos.gr\)](#)
- Καράμπελας Σ. (2009). *Το περιοδικό ΤΑ ΝΕΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ (1935-1940, 1944-1945)* (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ανακτήθηκε από: [Διατριβή: Το περιοδικό Τα Νέα Γράμματα: 1935-1940, 1944-1945 - Κωδικός: 27021 \(ekt.gr\)](#)
- Καραχάλιου Κ. (2015). *Προνοιακή πολιτική και ιδεολογικές συνιστώσες του Μεταξικού καθεστώτος: Τα δεδομένα στην περιοχή της Χαλκίδας* (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ανακτήθηκε από: <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.10481>
- Κεφάλας Η. *Το λογοτεχνικό περιοδικό του Νίκου Παππά «Η επαρχία»*. Ανακτήθηκε από: [ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΠΑΠΠΑ «Η ΕΠΑΡΧΙΑ» \(diastixo.gr\)](#)
- Νιάρως Σ. (2016-2017). *Ο θεσμός των λογοτεχνικών βραβείων στην Ελλάδα (1910-1942)* (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ανακτήθηκε από:

- [Διατριβή: Ο θεσμός των λογοτεχνικών βραβείων στην Ελλάδα \(1910-1942\) - Κωδικός: 44391 \(ekt.gr\)](#)
- Όργουελ Τ. (1945) *Η ελευθερία του τύπου-Πρόλογος στην Φάρμα των ζώων*, δοκίμιο. Ανακτήθηκε από: [Insensé - Η ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ ΤΟΥ ΕΝΟΣ*](#) : «[Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ – ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΦΑΡΜΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ](#)» - [Δοκίμιο του Τζωρτζ Όργουελ \(www.insense.blogspot.com\)](#)
- Πλουμίδης Σ., *Το καθεστώς Μεταξά (1936-1940)*. Ανακτήθηκε από: [Microsoft Word - Metaxas3 \(uoa.gr\)](#)
- Πολυζώπουλος Εμμανουήλ (2013). *Τι είναι το “Σύνδρομο Στοκχόλμης”*: Όταν το θύμα αγαπάει τον θύτη του; Ανακτήθηκε από: [Τι είναι το “Σύνδρομο Στοκχόλμης”](#): Όταν το θύμα αγαπάει τον θύτη του; (iatropedia.gr)
- Σκοπλάκης Ν.(2017). *Η λογοτεχνική διανόηση και η δικτατορία του Μεταξά*. Ανακτήθηκε από: [Η λογοτεχνική διανόηση και η δικτατορία του Μεταξά - e-Πρόλογος \(e-prologos.gr\)](#)
- Σούλη Ρ. (Γενάρης 2012). ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΙΑΣ, Καυστικός υπονομευτής του κατεστημένου, *Ριζοσπάστης*. Ανακτήθηκε από: [Καυστικός υπονομευτής του κατεστημένου | ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ | ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ \(rizospastis.gr\)](#)
- Soethaert B. *Το Χρονικό μιας πολιτείας του Παντελή Πρεβελάκη και η «μεταβολή» της 4^{ης} Αυγούστου 1936*. Ανακτήθηκε από: [\(PDF\) Το Χρονικό μιας πολιτείας του Παντελή Πρεβελάκη και η «μεταβολή» της 4ης Αυγούστου 1936 | Bart Soethaert - Academia.edu](#)